

Ocena składu chemicznego olejku eterycznego dziko rosnących populacji lebidki pospolitej (*Origanum vulgare* L.)

Olga Kosakowska, Katarzyna Bączek, Anna Geszprych, Zenon Węglarz

Laboratorium Nowych Technologii Wytwarzania Produktów Zielarskich i Oceny ich Jakości
Katedra Roślin Warzywnych i Leczniczych – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, Polska

Abstrakt. Celem pracy było określenie zmienności wewnątrzgatunkowej wybranych dziko rosnących populacji lebidki pospolitej pod kątem zawartości i składu chemicznego olejku eterycznego. W 2011 roku wytypowano 8 populacji lebidki pospolitej występujących na stanowiskach naturalnych, głównie na terenie wschodniej Polski. Z kwitnących roślin pozyskano ziele, które po wysuszeniu w temperaturze 35°C poddano ocenie chemicznej. Ogólną zawartość olejku określono metodą destylacji z parą wodną, a jego skład chemiczny oznaczono przy wykorzystaniu chromatografii gazowej. Badane populacje lebidki różniły się zarówno pod względem zawartości, jak i składu chemicznego olejku eterycznego. Ogólna zawartość olejku wahała się od 0,20% do 0,73%. W oleju zidentyfikowano 21 składników, przy czym w największej ilości wystąpiły: sabinen (5,24–30,49%), tlenek kariofilenu (6,07–19,21%) i β -kariofilen (3,29–12%).

słowa kluczowe: lebidka, populacja, olejek eteryczny

żywym (Kokkini i in., 1997), głównie jako przyprawy, natomiast w lecznictwie wykorzystuje się aktywność przeciwbakteryjną, przeciwgrzybiczą, a także przeciwutleniającą tego surowca (Saeed, Tariq, 2009; Viuda-Martos i in., 2007; Amarowicz i in., 2009; Chorianopoulos i in., 2004; Şahin i in., 2004). Ze względu na właściwości przyprawowe i lecznicze oraz walory dekoracyjne tej rośliny jest ona intensywnie pozyskiwana przez zbieraczy ziół, w rezultacie czego obecnie stanowiska naturalne lebidki pospolitej są silnie zubożone.

Celem pracy było określenie zmienności wewnątrzgatunkowej wybranych dziko rosnących populacji lebidki pospolitej występujących na terenie Polski (7 stanowisk) i Ukrainy (1 stanowisko) pod kątem ich zróżnicowania chemicznego, ze szczególnym uwzględnieniem zawartości i składu chemicznego olejku eterycznego.

WSTĘP

Rośliny z rodzaju *Origanum* występują powszechnie na południu Europy w rejonie Morza Śródziemnego i w Azji Mniejszej. Lebidka pospolita (*Origanum vulgare* L.) to jeden z nielicznych gatunków roślin aromatycznych z tego rodzaju, które spotykane są w stanie naturalnym w Europie środkowej. Gatunek ten, charakterystyczny dla ciepłolubnych zbiorowisk okrajkowych, występuje, coraz rzadziej, na skraju lasów i suchych pagórkach, w Polsce głównie w południowo-wschodnich regionach (Zajac, Zajac, 2001; Matuszkiewicz, 2008). Surowcem pochodzącym z lebidki jest ziele, bogate w olejek eteryczny (Farmakopea Polska, 2008; Strzelecka, Kowalski, 2000). Zarówno ziele, jak i olejek eteryczny lebidki są stosowane w przemyśle spo-

MATERIAŁ I METODY

Badania przeprowadzono w lipcu 2011 roku. Szczegółowej ocenie poddano 8 populacji lebidki pospolitej zlokalizowanych w Polsce na terenie województw: podlaskiego, lubelskiego i kujawsko-pomorskiego, a także na Ukrainie. Geograficzne położenie stanowisk naturalnych lebidki określono przy użyciu odbiornika GPS (tab. 1, fot. 1). Z każdego stanowiska, z ok. 20 losowo wybranych kwitnących roślin zebrano próbki ziela. Materiał roślinny wysuszono w temperaturze 35°C (suszarka typu SLW 240STD, Pol-Eko), a następnie poddano analizom na zawartość i skład chemiczny olejku eterycznego. Ogólną zawartość olejku oznaczono wg Farmakopei Polskiej VIII (2008), metodą destylacji bezpośredniej, przy użyciu 30 g suchego surowca. Analizę jakościową olejku eterycznego przeprowadzono przy użyciu chromatografu gazowego Hewlett Packard 6890 wyposażonego w detektor płomieniowo-jonizacyjny FID oraz kolumną polarną HP 20M (25 m; 0,32 mm; 0,3 μ m). Zastosowano następujące warunki rozdziału: początkowa temperatura pieca

Autor do kontaktu:

Olga Kosakowska
e-mail: olga_kosakowska@sggw.pl
tel. +48 22 5932247

Praca wpłynęła do redakcji 27 sierpnia 2013 r.

fol. K. Bączek

Fot. 1. Stanowisko Drohiczyn I
Fig. 1. Drohiczyn I natural site

Tabela 1. Położenie geograficzne stanowisk naturalnych lebiodki pospolitej
Table 1. Geographical coordinates of oregano natural sites.

Lp. No.	Populacja Population	Współrzędne geograficzne Geographical coordinates		Region Region
1.	Drohiczyn I	N 52° 23.021'	E 022° 40.334'	Podlasie
2.	Drohiczyn II	N 52° 23.909'	E 022° 38.073'	
3.	Radecznicza	N 50° 44.493'	E 022° 48.960'	Lubelszczyzna
4.	Czarnystok	N 50° 38.215'	E 022° 49.932'	
5.	Zwierzyniec	N 50° 37.892'	E 022° 50.285'	
6.	Lipowiec	N 50° 37.622'	E 022° 51.099'	
7.	Kruszynek (białe kwiaty; white flowers)	N 52° 27.013'	E 022° 52.792'	Kujawy
7 ^{''} .	Kruszynek (różowe kwiaty; pink flowers)	N 52° 27.013'	E 022° 52.792'	
8.	Werhovyna	N 48° 04.150'	E 024° 38.222'	Ukraina – Karpaty Ukraine – Carpathian Mountains

– 60°C przez 2 min, następnie przyrost temperatury 4°C/min, temperatura końcowa 220°C przez 5 min. Jako gazu nośnego użyto helu, o przepływie 1,1 ml/min. Temperatura komory nastrzykowej 220°C, detektora – 260°C. Split 1:70. Identyfikację składników olejku przeprowadzono na podstawie czasów retencji wzorców. W celu uzyskania udziału procentowego poszczególnych związków zastosowano metodę normalizacji, bez użycia współczynnika korekcyjnego.

Analizy chemiczne wykonano w trzech powtórzeniach, a wyniki w tabelach podano jako średnie. Analizę statystyczną przeprowadzono przy użyciu programu Statgraphics Plus, wersja 4.1. Zastosowano test Tukeya przy poziomie istotności $\alpha = 0,05$.

WYNIKI I DYSKUSJA

Kwitające ziele lebiodki, będące surowcem u tej rośliny, pozyskiwane jest głównie ze stanowisk naturalnych (Ivask i in., 2005; Pirigharnaei i in., 2011). Populacje lebiodki rosnące na tych stanowiskach mogą się znacząco różnić pod względem zawartości w ziele olejku eterycznego i składu chemicznego tego olejku (Baser i in., 1994; D'Antuono i in., 2000; Jerković i in., 2001; Mockute i in., 2004; Kokkini i in., 2004; Konakchiev i in., 2004; Węglarz i in., 2007; De Martino i in., 2009; Pirigharnaei i in., 2011). Wysoka zmienność chemiczna tego gatunku może być związana z występowaniem wielu, trudnych do zidentyfikowania, podgatunków, a także niższych jednostek taksonomicznych – chemotypów.

Tabela 2. Ogólna zawartość i udziały procentowe związków chemicznych zidentyfikowanych w olejku lebidokowym [%]
 Table 2. The total content and composition of identified compounds in oregano essential oil [%].

Wyszczególnienie Description	Podlasie Podlasie Region		Lubelszczyzna Lubelszczyzna Region		Kujawy Kujawy Region		Ukraina – Karpaty Ukraine – Carpathian Mountains	
	Drohiczyn I	Drohiczyn II	Czarnystok	Radecznicza	Lipowiec	Kruszynek (kwiaty różowe pink flowers)	Kruszynek (kwiaty białe white flowers)	Werhovyna
	0,53 b	0,73 a	0,35 d	0,20 e	0,53 b	0,53 b	0,35 d	0,43 c
olejek; oil								
α -pinen; α -pinene	1,36	1,46	0,22	0,87	1,23	0,66	0,11	1,02
β -pinen; β -pinene	0,46	0,72	0,22	0,74	1,02	0,16	0,11	0,49
sabinen; sabinene	19,41	5,24	5,87	15,46	15,60	30,49	11,28	15,33
β -myrcen; β -myrcene	1,05	0,53	0,29	0,85	1,73	1,29	1,11	1,06
α -terpinen; α -terpinene	0,57	0,38	0,25	0,55	0,53	0,48	-	0,50
1,8 cyneol; 1,8 cineole	1,13	2,51	5,88	3,86	2,89	0,45	1,28	2,78
γ -terpinen; γ -terpinene	0,26	0,66	1,17	-	5,20	2,96	0,28	0,66
p-cymen; p-cymene	3,64	4,42	4,46	3,75	4,73	3,63	4,04	4,91
menton; menthon	1,05	1,10	3,05	3,87	2,47	1,51	2,56	2,42
linalol; linalool	2,31	4,39	6,18	3,78	7,81	1,68	1,39	9,09
β-kariofilen	9,51	10,54	4,55	3,68	12,00	3,29	9,70	8,35
β-carvophyllene								
mentol; menthol	0,28	1,33	0,27	0,53	0,47	0,63	0,64	0,61
octan sabinylu sabinyl acetate	0,08	-	-	0,19	-	-	-	0,12
neral; neral	0,34	-	-	-	-	0,14	-	0,24
α -terpineol; α -terpineol	3,83	3,05	0,61	0,99	1,14	0,88	1,11	1,76
β -terpineol; β -terpineol	-	-	1,91	-	4,21	-	-	-
geranial; geranial	1,75	1,62	0,86	0,77	2,26	0,47	0,22	0,69
octan geranylu geranyl acetate	0,29	1,28	0,76	0,27	2,09	0,61	0,72	0,47
tlenek kariofilenu	13,43	12,74	16,89	18,22	6,07	11,72	19,21	6,23
caryophyllene oxide								
nerolidol; nerolidol	0,28	1,43	1,01	0,91	-	1,43	1,16	0,37
karwakrol; carvacrol	2,83	4,74	2,27	3,40	2,16	6,08	3,26	3,22

Średnie oznaczone tymi samymi literami nie różnią się istotnie na poziomie $\alpha = 0,05$; The means marked by the same letters do not differ significantly on the level $\alpha = 0,05$

W obrębie gatunku *O. vulgare* L. wyróżnia się cztery główne podgatunki, różniące się zarówno cechami morfologicznymi, jak i składem chemicznym: *O. vulgare* ssp. *gracile*, *O. vulgare* ssp. *viride*, *O. vulgare* ssp. *hirtum*, *O. vulgare* ssp. *vulgare*, przy czym surowiec zielarski na dużą skalę pozyskiwany jest głównie z dwóch ostatnich (De Martino i in., 2009).

O. vulgare ssp. *hirtum* – greckie oregano, to podgatunek typowo śródziemnomorski, charakteryzujący się bardzo wysoką zawartością olejku: 2,30–7,40% (Konakchiev i in., 2004). W zależności od rodzaju głównego składnika w oleju w obrębie tego podgatunku wyodrębniono kilka chemotypów. Najczęściej spotykany jest chemotyp tymolowo-karwakrolowy, który uprawiany jest na szeroką skalę w krajach śródziemnomorskich (Baser i in., 1994; Sivropoulou i in., 1996; Chorianopoulos i in., 2004; Konakchiev i in., 2004; Russo i in., 1998). D'Antuono i in. (2000) i De Martino i in. (2009) wyróżnili także chemotypy o wysokiej zawartości linalolu i octanu linalylu, obiecujące z komercyjnego punktu widzenia (Kamatou, Viljoen, 2008). W środkowej i północnej Europie występuje podgatunek *O. vulgare* ssp. *vulgare*, również wykazujący duże zróżnicowanie chemiczne. Główne składniki olejku pozyskanego z tego podgatunku to monoterpény (sabinen, 1,8 cyneol, terpinen 4-ol) i seskwiterpény (germakren D, β -kariofilen i tlenek kariofilenu), przy niewielkiej ilości tymolu i karwakrolu, związków charakterystycznych dla podgatunku *O. vulgare* ssp. *hirtum* (Chalchat, Pasquier, 1998; Mockute i in., 2004; Węglarz i in., 2007).

Wyniki uzyskane w niniejszej pracy wskazują, że ziele lebiodki pochodzące ze stanowisk naturalnych wschodniej Polski różni się zarówno pod względem zawartości, jak i składu chemicznego olejku eterycznego (tab. 2). Ogólna zawartość olejku wahała się od 0,20% – populacja Radechnica, do 0,73% – populacja Drohiczyn II. W oleju zidentyfikowano 21 składników, przy czym najwyższym udziałem procentowym wyróżniły się następujące związki: sabinen (od 5,24 do 30,49%), tlenek kariofilenu (od 6,07 do 19,21%) i β -kariofilen (od 3,29 do 12,00%), co wyraźnie wskazuje na przynależność badanych populacji do podgatunku ssp. *vulgare*. Najwyższym udziałem sabinenu charakteryzowały się populacje z Kruszyńka (forma kwitnąca na różowo – 30,49%) i Drohiczyńska I (19,41%). Według Mockute i in. (2004), zawartość tego związku w oleju lebiodki rosnącej na Litwie wahała się od 8,70 do 19,50%. W niniejszej pracy w oleju lebiodkowym stwierdzono także stosunkowo wysoką zawartość linalolu (od 1,39 do 9,09%), p-cymenu (od 3,63 do 4,91%) i karwakrolu (od 2,16 do 6,08%) (tab. 2).

WNIOSKI

1. Badane populacje lebiodki pospolitej różniły się pod względem zawartości i składu chemicznego olejku eterycznego.

2. Zawartość olejku w ziele wahała się od 0,20 (populacja Radechnica) do 0,73% (populacja Drohiczyn II).

3. W oleju badanych populacji zidentyfikowano 21 składników, przy wyraźnej dominacji sabinenu, β -kariofilenu i tlenku kariofilenu. Najwyższą zawartością sabinenu (30,49%) w oleju wyróżniła się populacja z Kruszyńka.

PIŚMIENNICTWO

- Amarowicz R., Żegarska Z., Rafałowski R., Pegg R.B., Karamać M., Kosińska A., 2009.** Antioxidant activity and free radical-scavenging capacity of ethanolic extracts of thyme, oregano, and marjoram. *Europ. J. Lipid Sci. Technol.*, 111: 1111-1117.
- Baser K., Özek T., Kürkçüoğlu M., Tümen G., 1994.** The Essential Oil of *Origanum vulgare* subsp. *hirtum* of Turkish Origin. *J. Essential Oil Res.*, 6: 31-36.
- Chorianopoulos N., Kalpoutzakis E., Aligiannis N., Mitaku S., Nychas G.J., Haroutounian S.A., 2004.** Essential oils of *Satureja*, *Origanum*, and *Thymus* species: chemical composition and antibacterial activities against foodborne pathogens. *J. Agric. Food Chem.*, 52: 8261-8267.
- Chalchat J., Pasquier B., 1998.** Morphological and chemical studies of *Origanum* clones: *Origanum vulgare* L. ssp. *vulgare*. *J. Essential Oil Res.*, 10: 119-125.
- D'Antuono L.F., Galletti G.C., Bocchini P., 2000.** Variability of essential oil content and composition of *Origanum vulgare* L. populations from a North Mediterranean Area (Liguria Region, Northern Italy). *Ann. Bot.*, 86: 471-478.
- Farmakopea Polska VIII. 2008. Warszawa. Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne.
- Ivask K., Orav A., Kailas T., 2005.** Composition of the essential oil from wild marjoram (*Origanum vulgare* L. ssp. *vulgare*) cultivated in Estonia. *J. Essentials Oil Res.*, 17: 384-387.
- Jerković I., Mastelić J., Milos M., 2001.** The impact of both the season of collection and drying on the volatile constituents of *Origanum vulgare* L. ssp. *hirtum* grown wild in Croatia. *Internation. J. Food Sci. Technol.*, 36: 649-654.
- Kamatou G.P.P., Viljoen A.M., 2008.** Linalool - a review of a biologically active compound of commercial importance. *Natur. Prod. Communicat.*, 3: 1183-1192.
- Kokkini S., Karousou R., Dardioti A., Krigas N., Lanaras T., 1997.** Autumn essential oils of greek oregano. *Phytochemistry*, 44: 883-886.
- Kokkini S., Karousou R., Hanlidou E., Lanaras T., 2004.** Essential oil composition of Greek (*Origanum vulgare* ssp. *hirtum*) and Turkish (*O. onites*) oregano: a tool for their distinction. *J. Essential Oil Res.*, 16: 334-338.
- Konakchiev A., Genova E., Couladis M., 2004.** Chemical composition of the essential oil of *Origanum vulgare* ssp. *hirtum* (Link) Ietswaart in Bulgaria. *Comptes rendus de l'Academie Bulgare des Sciences*, 57: 49-52.
- De Martino L., De Feo V., Formisano C., Mignola E., Senatore F., 2009.** Chemical Composition and Antimicrobial Activity of the Essential Oils from Three Chemotypes of *Origanum vulgare* L. ssp. *hirtum* (Link) Ietswaart Growing Wild in Campania (Southern Italy). *Molecules*, 14: 2735-2746.
- Matuszkiewicz W., 2008.** Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Wyd. Nauk. PWN, 138.

- Mockute D., Bernotiene G., Judzentiene A., 2004.** Chemical composition of essential oils of *Origanum vulgare* L. growing in Lithuania. *Biologija*, 4: 44-49.
- Pirigharnai M., Zare S., Heidary R., Khara J., Emamali Sabzi R., Kheiry F., 2011.** The essential oils compositions of Iranian Oregano (*Origanum vulgare* L.) populations in field and provenance from Piranshahr district, West Azarbaijan province, Iran. *Avicenna J. Phytomed.*, 1: 106-114.
- Russo M., Galletti G.C., Bocchini P., Carnacini A., 1998.** Essential oil chemical composition of wild populations of Italian oregano spice (*Origanum vulgare* ssp. *hirtum* (Link) Ietswaart): a preliminary evaluation of their use in chemotaxonomy by cluster analysis. I. Inflorescences. *J. Agric. Food Chem.*, 46: 3741-3746.
- Şahin F., Güllüceb M., Dafererad D., Sökmene A., Sökmenf M., Polissioud M., Agarc G., Özerg H., 2004.** Biological activities of the essential oils and methanol extract of *Origanum vulgare* ssp. *vulgare* in the Eastern Anatolia region of Turkey. *Food Control*, 15: 549-557.
- Saeed S., Tariq P., 2009.** Antibacterial activity of oregano (*Origanum vulgare* Linn.) against gram positive bacteria. *Pakistan J. Pharmac. Sci.*, 22(4): 421-424.
- Sivropoulou A., Papanikolaou E., Nikolaou C., Kokkini S., Lanaras T., Arsenakis M., 1996.** Antimicrobial and Cytotoxic Activities of *Origanum* Essential Oils. *J. Agric. Food Chem.*, 44: 1202-1205.
- Strzelecka H., Kowalski J., 2000.** Encyklopedia zielarstwa i ziołolecznictwa. Wyd. Nauk.PWN, Warszawa, 282-283.
- Węglarz Z., Osińska E., Geszprych A., Przybyl J., 2007.** Intraspecific variability of wild marjoram (*Origanum vulgare* L.) naturally occurring in Poland. *Brazilian J. Medic. Plants*, 8: 23-26.
- Viuda-Martos M., Ruiz-Navajas Y., Fernandez-Lopez J., Perez-Alvarez J.A., 2007.** Antifungal activity of thyme, clove and oregano essential oils. *J. Food Safety*, 27: 91-101.
- Zajac A., Zajac M. 2001.** Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków.

O. Kosakowska, K. Bączek, A. Geszprych, Z. Węglarz

CHEMICAL VARIABILITY OF WILD GROWING POPULATIONS OF OREGANO (*ORIGANUM VULGARE* L.)

Summary

The content and composition of essentials oil in wild growing oregano populations occurring in Eastern Poland were determined. The flowering herb was collected from 8 natural sites. Investigated populations differed significantly for the content and composition of essential oil. The total content of essential oil ranged from 0.20 to 0.73%. The GC analysis revealed the presence of 21 compounds with sabinene, β -caryophyllene and caryophyllene oxide as dominant compounds.

key words: oregano, population, essential oil